

BESMELE TEFsİRİ

HÂCI BEKTAŞ VELÎ

VakıfBank Kùltür Yayınları: 0235
Klasik: 016

BESMELE TEFSİRİ
HÂCİ BEKTAŞ VELÎ

Özgün adı
Kitâb-ı Tefsîr-i Besmele

Hazırlayan
Prof. Dr. Hamiye Duran

Kapak Görseli ve Sayfa Uygulama
Faruk Özcan

Kitap Editörü
Ömer Uzunagaç

VakıfBank Kùltür Yayınları
Büyükdere Caddesi
No: 97 - Kat 4
Şişli 34394 İstanbul
Telefon: 0 212 354 5730
www.vbky.com.tr - info@vbky.com.tr
Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2023

ISBN 978-625-6385-56-6

Kitabın Türkçe yayın hakları VakıfBank Kùltür Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Baskı
Turkuvaz Haberleşme ve Yay. A. Ş.
Güzeltepe Mahallesi Mareşal Fevzi
Çakmak Caddesi B Blok No: 29/1/1
Eyüpsultan İstanbul
Telefon: 0212 354 3000
Sertifika No: 46403

1. Baskı: Temmuz 2023

BESMELE TEFSİRİ

HÂCI BEKTAŞ VELÎ

HAZIRLAYAN
HAMİYE DURAN

HÂCİ BEKTAŞ VELÎ

13. yüzyılda Horasan'ın Nişâbûr şehrinde doğan Hâcî Bektaş Velî, Türk-İslâm dünyasında önemli bir yeri olan ve etkileri günümüze kadar ulaşan, mutasavvıf, âlim ve Bektaşilik yolunun öncüsü olan tarihî bir şahsiyettir. Henüz dört yaşında, Ahmed Yesevî'nin halifelerinden Lokmân-ı Perende'nin eşliğinde başladığı eğitimine halifelik makamına gelene kadar hiç ara vermeyen Hâcî Bektaş Velî, hem bâtını hem de zâhiri ilimlerde derinleşmiştir. Tarihî kaynaklara göre Hâcî Bektaş Velî, Horasan'dan kalkıp Moğol istilası önünden Anadolu'ya gelmiş ve Suluca Karahöyük'te otuz altı yıl irşat ile uğraşmıştır. *Velâyetnâme'*de yer alan kayıtlardan Anadolu'ya geldiğinde kırk yaşında olduğu anlaşılmaktadır. Miladi 1271 tarihinde vefât eden Hâcî Bektaş Velî'nin mezarı, bugün Nevşehir ili sınırları içinde kalan Hacı Bektaş ilçesindedir. Hâcî Bektaş Velî'nin öne çıkan eserleri şunlardır: *Makâlât*, *Tefsîr-i Besmele*, *Tefsîr-i Fâtiha*, *Kitâbu'l-Fevâid*, *Şathiyye*, *Makâlât-ı Gaybiyye* ve *Kelimât-ı Ayniyye*.

HAMİYE DURAN

Gümüşhane'de dünyaya geldi. 1983 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Eski Türk Edebiyatı Bölümünden mezun oldu. 1987'de Prof. Dr. Abdurrahman Güzel danışmanlığında Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halk Edebiyatı anabilim dalında "Hâcî Bektaş-ı Velî'nin Makâlât'ında Din ve Tasavvuf" adlı teziyle bilim uzmanı; 1995'te de "Hâcî Bektaş-ı Velî Velâyet-nâmesi ve Velâyet-nâme'de Geçen Keramet Motifleri" adlı tezi ile doktor unvanını aldı. 2018 yılında aynı üniversitede profesörlük kadrosuna atandı. Hâlen bu kadroda çalışmalarına devam etmektedir. Dinî-tasavvufî Türk edebiyatı, halk edebiyatı, halk bilimi, eğitim ve Hâcî Bektaş Velî ile ilgili yayımlanmış kitapları, makaleleri bulunan Hamiye Duran, lisans, yüksek lisans ve doktora seviyesinde dersler vermekte ve tezler yönetmektedir. Kitaplarından bazıları şunlardır: *Besmele Tefsiri* (2007), *Şâdi Baba ve Şiirleri* (2011), *Velâyetnâme* (2022).

İÇİNDEKİLER

Önsöz 9

BİRİNCİ BÖLÜM

Besmele Kavramı ve Önemi	15
Besmele Yazma Geleneği	19
Süsleme Sanatında Besmele	19
Türk Edebiyatı'nda Besmele	20
Eski Türk Edebiyatı'nda Besmele	20
Yenileşme Devri Türk Edebiyatı'nda Besmele	22
Türk Halk Edebiyatı'nda Besmele	27
Dinî ve Tasavvufî Türk Edebiyatı'nda Besmele	29
Türk Folklorunda Besmele	33

İKİNCİ BÖLÜM

Transkripsiyon Sistemi	39
Kitâb-ı Tefsîr-i Besmele	41
Eserin Nitelikleri	41
İmlâ Özellikleri	42
Eserin Muhtevası	44
<i>Besmele Tefsiri</i> 'nde Yaratılan ve Yaratılan İlişkisi	48
Eser Üzerine Yapılan Çalışmalar	54
Eserin Hazırlanışında Takip Edilen Yol	56
Kaynakça	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Besmele Tefsiri	61
Lügatçe	125
Dizin	137

*Babam Halil İbrahim Şibil ve
annem Name Mermi Şibil'e sevgi ve minnetle...*

ÖNSÖZ

Türkler, geniş bir coğrafyada yaşayan, tarihi çok eski devirlere giden ve dünya medeniyetine katkıda bulunmuş milletlerden birisidir. Bu seyirleri sırasında pek çok kavim ve medeniyetlerle karşılaşmış, çoğunlukla dinî olmak üzere onların tesiri altında kalmıştır. Bu tesir zamanla Türk milletinin manevi kültür mirası içinde yer alan eserlerin oluşması ve zenginleşerek gelişmesi sonucunu doğurmuştur.

IX. ve X. yüzyılda İslâmı tanıyan Türkler; yeni dinin itikat, ibadet ve ahlakla ilgili fikirlerini benimseyerek, âlimler ve gönül erleri vasıtasıyla bu fikirleri işleyen oldukça zengin, her biri hazine değerinde eserler meydana getirmişlerdir.

İslâm felsefesini iman hâline getirerek ahlaklı toplumların oluşmasını sağlayan erenlerin başında Ahmed Yesevî, Mevlanâ, Yûnus, Hâcî Bektaş Velî gibi şahsiyetler gelmektedir. Manevi dünyayı ve buna bağlı olarak maddi dünyayı imar eden bu şahsiyetlerin, bizzat telif ettikleri veya etraflarında oluşmuş eserler, evrensel fikirleri havi olarak günümüzü ve geleceğimizi aydınlatmak üzere ortaya çıkarılmayı beklemektedir.

Bu eserlerden birisi de Anadolu'da vücut bulmuş olan Hâcî Bektaş Velî'ye ait *Besmele Tefsiri*'dir. Besmele çekmenin önemini anlatıldığı eser, aynı zamanda peygamberimiz Muhammed Mustafa'nın (s.a.v.) Mîraç'ta Rabb'i ile buluşup görüşmesinin bir safhası olarak ruh dünyamızda hoş bir tat bırakmaktadır.

Eser, Türklerin yoğun olarak yaşadığı Anadolu'da besmeleyi konu edinmiş, Türkçe olarak yazılmış ilk müstakil tefsirdir. En önemli özelliklerinden birisi, klasik tefsirlerde olduğu gibi kelime ve cümle tahlillerine girişilmeden doğrudan besmele çekmenin faziletlerine değinilmiş olmasıdır. Anadolu'daki henüz Müslüman olmuş Türklerin ya da İslâm ile tanışmamış insanların İslâm'ı daha kolay kabul edip yaşamalarına zemin hazırlamıştır.

Bu kitap, insanlara bu dünyada ve diğer dünyada mutlu olmanın yollarını çeşitli kavramlarla, küçük hikâyelerle süsleyerek anlatan ve şirk koşmama şartıyla inananların bütün günahlarının Allâh'ın Rahmân ve Rahîm sıfatları gereğince affedileceğinin işlendiği kıymetli bir eserdir.

Besmele Tefsiri, Rüştü Şardağ'ın popüler neşrinden sonra tarafımızdan ilmî usullere uygun olarak hazırlanmıştır. Arnavutçaya da çevrilen bu kitap, önceki yayınların yeniden gözden geçirilmek suretiyle gerekli güncellemeler ve incelemeler yapılarak yayına hazırlanmış hâlidir.

Üç bölüm olarak hazırlanan kitabın birinci bölümünde; besmele yazma geleneğine değinilmiş ve besmelenin, Türk Edebiyatı'nın çeşitli şubelerinde ve Türk folklorundaki kullanımlarıyla ilgili bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde çeşitli açılardan inceleme ve değerlendirilmelere tâbi tutulan eser, üçüncü bölümde transkripsiyon sistemine uygun bir şekilde yeni yazıya çevrilmiş, öncekilerden farklı olarak anlamayı kolaylaştırmaya matuf noktalama işaretleri kullanılmıştır. Metin içerisinde geçen veya tarafımızdan tespit edilen ayet, hadis ve kelâm-ı kibar gibi alıntılar dipnotlarda açıklanmıştır. Latinize edilen eser, azamî fayda sağlamak üzere günümüz Türkçesine çevrilmiş, bir lügatçe ve dizin eklenmiştir.

Yayın politikasını “prestij yayınlarla Türkiye kültür ha-

yatına katkıda bulunmak” şeklinde açıklayan VakıfBank Kùltür Yayınları, Hâcî Bektaş Velî'nin *Besmele Tefsiri*'ni yayınlama kararı almıştır. Elinizdeki bu kitap belirtilen amaca hizmet etmek üzere hazırlanmıştır.

Bu vesile ile araştırmacıların ve okuyucuların türlü türlü faydalar bulacağına inandığım bu eserin VakıfBank Kùltür Yayınları arasında yayımlanmasına vesile olan Prof. Dr. Ekrem Demirli'ye teşekkür ederim.

Prof. Dr. Hamiye DURAN

BİRİNCİ BÖLÜM

BESMELE KAVRAMI VE ÖNEMİ

Bir yazı ıstılahı olarak Bismillâhirrahmânirrahîm'in kısaltılmışı olan besmele, kâinatı yaratan ve idare eden yüce varlığın adının ve en çok kullanılan doksan dokuz isim içinde başta söylenen Rahmân ve Rahîm sıfatlarının yer aldığı bir ayettir. Esirgeyen, bağışlayan, lütuf, merhamet ve ihsanını eksiltmeyen anlamındaki Rahmân ve Rahîm sıfatları, ilâhî rahmet ve koruyuculuğun bütün âlemi kucakladığını ifade etmektedir.

Türkçede “besmele çekmek, bismillâh demek” deyimleri Bismillâhirrahmânirrahîm'i okumak demektir. “Euzü besmele” ise “Kovulmuş şeytanın şerrinden Allâh'a sığınırım.” anlamındaki “Ezübillâhimineşşeytânirracîm” cümlesiyle birlikte besmelenin ortak adıdır (İA: 530). Besmele, Neml suresindeki ilgili ayet (27/30) nazil olduktan sonra son şeklini almıştır. Hz. Muhammed, hayatının sonuna kadar hep bu ibareyi kullanmış, besmelenin yazıldığı ilk satıra da başka hiçbir şeyin yazılmamasını emretmiştir.

İslâmiyet'te gerek dünya gerek ahiretle ilgili olsun her önemli ve meşru işe besmele ile başlamak tavsiye edilmiştir. Hz. Peygamber'in (Acluni II. 174) “Besmeleyle başlamayan her iş, bereketsiz ve güdüktür.” hadisiyle onun birçok iş münasebetiyle besmele çekmesi ve besmele çekmeyi ve yazmayı tavsiye etmesi besmelenin hem inanç hem ibadet hem de Müslümanların günlük hayatlarında önemli bir yer tutmasını sağlamıştır (Gözübüyük 1977:31). Ayrıca her işe besmele ile başlamak, uluhiyyet ve

ubudiyet arasında sevgiye dayalı bir münasebetin sembolü hâline gelmiştir. Çünkü besmele, hakikate ulaşmak için bir vesiledir.

Besmelenin başındaki “ba” edatı Arapça’da yapışma, sığınma, yardım isteme, bir şeyi araç ve sebep edinme anlamlarını vermektedir. Dolayısıyla besmele “Allâh’ın adına yapışarak O’ndan yardım dileyerek, O’na sığınarak, O’nu araç kılarak işe başlıyorum.” demektir (Öztürk 1996: 30). Bu bilinçle mümin, her işin başında besmeleyi okur. Besmele, Allâh’ın insanlara en büyük ihsanıdır. Çünkü besmelede Allâh adıyla birlikte O’nun acımak, esirgemek, bağışlamak, korumak merhamet etmek anlamlarına gelen Rahmân ve Rahîm sıfatları yer almaktadır. Ba, isim, Allâh, Rahmân ve Rahîm kelimelerinden oluşan besmeleyi Kuşeyrî, *Letâîf* adlı eserindeki “Besmele” tefsirinde her surenin başındaki besmeleyi -Tevbe suresinde niçin bulunmadığını da dikkate alarak- farklı mânâlara gelecek şekilde açıklamıştır. Kuşeyrî, besmele kelimesini hem yazım ve harf hem kavram hem de mânâları ile tefsir etmiştir (Akpınar 2002: 53). Seyyid Muhammed Nûr’ül-Arabî de *Fatiha Suresi Tefsiri*’nde şöyle demektedir: “Ma’lûm ola ki Besmele-i Şerîf’te üç isim vardır. Biri ism-i Celâl ki Allâh, ism-i zât. İkincisi ism-i kemâldir ki er-Rahmân, ism-i sıfat. Üçüncü, ism-i Cemâl’dir ki er-Rahîm, ism-i ef’âl’dir. Bundan ma’lûm oldu ki, besmele; ism-i zât ve sıfat ve ef’âl’dir. Yani tecelli-i ilâhî, zâtı, sıfatı ve ef’âliyle âlem, vücûda gelip mevcûd oldu. Zât, sıfat ve ef’âl olmayınca bir şey vücûda gelmez.” (Kumanlıoğlu 1995: 130). Kur’ân’da 113 kere tekrarlanan bu ayet (114 sureden Tevbe/Berâe suresi hariç), Allâh’ın merhamet ve bağışlamayı esas alan bir kudret olduğuna dikkat çekmektedir. Bu görüş Kur’ân’da ta-nıtılan insan, evren ve hayat anlayışının merhamet, hoşgörü ve bağışlama üzerine oturduğunu da göstermektedir.

Ayrıca hem Fatiha suresinin ilk ayeti olması, hem de “Bütün ilimler bismelenin ‘bâ’sında derc olunmuştur.” fikriyle Hz.

Ali'den rivayet edilen "Eğer yazmak isteseydim bismelenin 'bâ'sı hakkında deve yükü kitap yazardım." sözüyle bismelenin ihtiva ettiği kutsal ve mühim mânâ, Türk-İslâm toplum hayatında önemli bir yer tutmasını sağlamıştır (Ramazanoğlu 1984: 17).

Yukarıda kısaca bahsettiğimiz hususlardan dolayı Müslüman-Türk toplumu içinde besmele tabiri ile ilgili birtakım kullanımlar, terimler, deyimler ve atasözleri meydana gelmiştir.

Besmele demek: başlamak; besmele çekmek: Bismillâhirrahmânirrahîm'i söylemek; besmelesiz: (1) uğursuz, elinden iş çıkmayan, sakar, (2) besmele çekmeden, besmele okumadan, (3) çocuklar hakkında "babası belli olmayan" mânâsına gelir. Yine "Bismillah" dememek: Henüz işe başlamamak, siftah etmemiş olmak ile hayret ve korku gibi duyguları anlatmaktadır (Kâmûs-ı Türkî; Örnekleriyle Türkçe Sözlük).

"Besmelesiz çıkma yola, başa gelir türlü bela." diyen atasözü de bismelenin her işe başlarken (uygun yer ve zamanda) söylenmesi gerektiğini en açık şekilde izah etmektedir (Soykut: 1974, 226).